

Könyvtártörténeti dolgozatok módszertani tanulságai

Valamikor a nyolcvanas évek derekán egy szanazúgi összejevetelen Gerő Gyula arról beszélt, hogy a magyar könyvtárosok önismeretét és önbecsülését, szakmai öntudatát mennyire erősíthetné, ha behatóbban foglalkoznánk könyvtáraink múltjával. Különösen a közkönyvtárak, vagy ahogy akkor és most is emlegetni szoktuk: a közművelődési könyvtárak történetének feltárását szorgalmazta. Elgondolkodtam szavain és teljesen egyetértettem érveivel. Éppen ezért nem sokkal később a nyíregyházi felkérésére örömmel vállaltam egy előadást a könyvtártörténet-írás módszertani kérdéseiről, amelynek kibővített szövege füzet alakban is megjelent. Tulajdonképpen e kettős forrásból származik az ötlet, amelynek kivitelezésére 1989-ben kerülhetett sor. A Kossuth Lajos Tudományegyetem az említett év őszén az Országos Széchényi Könyvtárban – a Könyvtártudományi és Módszertani Központ szervezésében – az egyetemet végzett, de könyvtári szakképesítéssel nem rendelkező kollégák számára kihelyezett humáninformatika levelező tagozatot indított. A tagozat vezetőjével, Csapó Edittel úgy határoztunk, hogy könyvtártörténetből a hallgatók nem szóbeli vizsgát tesznek, hanem házi dolgozatot írnak; ezzel is ösztönözni kívántuk a történelmi vizsgálódásokat. (A kísérlet kezdeti szakaszáról a *Könyvtári Levelező/lap* 1992. évi negyedik számában beszámoltam: *Mi érdeklí a könyvtártörténetből egy egyetemi tagozat hallgatóit?*) Aztán ugyanezt a megoldást alkalmaztuk a KMK másik, főiskolai szintű könyvtár-informatikai kurzusán is. Az öt tanévben 135 dolgozat született. Már ekkor megfigyelhető volt, hogy a hallgatók leginkább a közművelődési könyvtárak múltja iránt érdeklődtek: a választott témák legnagyobb csoportja, több mint 20%-a e tárgykörbe sorolható.

A próbálkozás kedvező tapasztalataira alapozva folytattuk ezt a gyakorlatot a Kossuth Lajos Tudományegyetemen is, amikor 1994-ben ide helyeztük át a levelező tagozatot. Vagyis a debreceni informatikus könyvtáros szak levelező hallgatói az első szemeszterben a könyvtártörténet című tantárgyból írásbeli feladatot készítenek, és erre kapnak osztályzatot. A továbbiakban a benyújtott könyvtártörténeti dolgozatok, közelebből a közkönyvtárak múltjával foglalkozó munkák módszertani tanulságairól szeretnék néhány gondolatot elmondani.

Mindenekelőtt arra a kérdésre kell felelni, hogy indokolt-e ezen a ponton eltérni a nappali képzés egyébként szigorúan vett tematikájától? Meggyőződésem szerint igen. A levelező hallgatók többsége főiskolás korában már folytatott rendszeres könyvtártörténeti tanulmányokat, ezért az ismétlés helyett hasznosabbnak látszik egy-egy konkrét téma részletező feltárása. A másfajta egyetemi vagy főiskolai oklevéllel hozzánk érkezőket – sajnálatos módon évről évre csökkenő számban jelentkeznek – pedig éppen ez a feladat kötelezi arra, hogy a könyvtárak múltjának egy-egy átfogó korszakával vagy szakaszával, netán kisebb szeletével az átlagos-

nál mélyrehatóbban ismerkedjenek meg. Mellesleg szólva e két csoport dolgozatai között nincs kimutatható minőségi különbség, illetve ami van, az egyéni, egyedi.

A hallgatókat mindjárt az első konzultáción tájékoztatom a tenni valókról, így a félév végéig három-négy hónapnyi idő áll rendelkezésükre. A követelményeket és a feldolgozás szempontjait írásban közlöm, és mellékelem a javasolt témák, valamint az ajánlott módszertani és történeti irodalom jegyzékét. Élőszóban megtörténik az elvárások értelmezése is. Ezen túlmenően is kérhetnek segítséget a témaválasztáshoz és az anyaggyűjtéshez, a formába öntéshez. A többség messzemenően figyelembe veszi a metodikai ajánlásokat, sőt némelyek pontról pontra igyekeznek követni azokat. Külön is felhívom a figyelmet arra, hogy lehetőleg szűkebb, jól körülhatárolható témát válasszanak, és ha tehetik, törekedjenek egyidejű források felkutatására. Elsősorban ezzel magyarázható, hogy a hallgatók jelentékeny hányada helytörténeti témát dolgoz fel. Természetesen befolyásolja a döntést az is, hogy hol van az illető munkahelye: pl. a könyvtáros-tanárok szívesebben írnak iskolai könyvtárakról, a tanszéki könyvtárosok a felsőoktatási gyűjteményekről, a megyei, városi és községi könyvtárak munkatársai a lakóhelyi ellátásról és így tovább.

A vizsgált időszakban, tehát 1994 óta hét tanévet fejeztünk be, és 211 dolgozat született. A legnagyobb tematikai csoportot most is – akárcsak a budapesti periódusban – a közkönyvtárak története képezi: erről 49 írás készült, ami 23,22%-ot jelent. Ez már olyan mintavétel, amelynek alapján akár általánosítható következtetések is levonhatók, tehát olyanok, amelyek a nem kifejezetten tanulmányi céllal folyó hely- és könyvtártörténeti kutatásokra, publikációkra is jellemzőek lehetnek. Még inkább így van ez, ha ezekhez a számokhoz hozzáadom a hasonló metodikai tanulságokkal szolgáló szűkebben vagy tágabban értelmezhető helytörténeti témákat (iskolai, egyházi és helyi szakkönyvtárak, egy település könyvtári kultúrája, illetve egyetemi–főiskolai vagy tanszéki könyvtárak, könyvtárosképző helyek, munkáskönyvtárak, életrajzok); ilyenformán a mennyiség nyolcvannal, az arány 38,91 százalékkal emelkedik. Tehát együttvéve a helytörténeti dolgozatok száma 129, hányada 61,13%. Szükséges viszont azonnal leszögezni, hogy a lokális és országos (ritkán: egyetemes) feldolgozások módszertani jellegzetességei lényegében egybeesnek, vagyis az erények és a hiányosságok árnyalatnyi eltérésekkel hasonlóak. Nehéz lenne érdemi különbséget felfedezni az egyes tanévek teljesítménye között.

A minket közelebről érdeklő tárgykör, a közművelődési könyvtárak múltja érzésem szerint kellő mértékben van jelen az egyetemi kurzuson. Bizonyos fokig tükröződik ebben a hallgatók már említett munkahelyi kötődése, és kezdettől fogva hatott a népkönyvtárak újjá- vagy megszervezésének közelgő, illetve zajló fél évszázados jubileuma. Érdemes szemügyre venni a 49 téma további megoszlását. Feltűnően nagy az érdeklődés a községi és városi könyvtárak iránt: 22 fő foglalkozott velük. (Ez a témakörön belül 44,9, az összeshez viszonyítva 10,42%-os arány.) A községi vagy városi jelző történelmi távlatban viszonylagos, mert több esetben előfordult, hogy ugyanazon település jogállása módosult, sőt némelyik intézmény egy ideig járási könyvtárként is funkcionált. Ezért nincs értelme a részletesebb tagolásnak. A megyei könyvtárakról négy dolgozat született, ezek közül kettő a számítógépes rendszer kialakításának rövid történeti folyamatát tekintette át. Külön csoportba soroltam azt a tizennégy témát, amelyek valamely könyvtár részegységének vagy részlegének történetét ölelték fel. A fiókkönyvtárakról két,

a gyermekkönyvtárakról és az ellátó központokról egy-egy dolgozatot írtak. Az utóbbi azért is fontos, mert egy városi intézmény által működtetett szervezetről szólt, és a kisközségek könyvtári ellátásának máig megoldatlan problémáit feszegette. Kissé meglepő módon a megyei könyvtárak helyismereti részlegeiről csak egyetlen feldolgozás készült. Fenntartásokkal ugyan – mert jó ideig önállóan működött –, de ideszámítható a maga nemében egyedülálló debreceni Dokumentációs Stúdió krónikája is. Egyáltalán: elgondolkodtató tény, hogy a helyismereti tevékenység jelentőségére csak nagyon ritkán tértek ki; igaz, ennek gyakran kizárólagos oka, hogy a tárgyalt időszakban a könyvtárban ilyen munka nem folyt. Jobban vonzódtak a kollégák a zenei részlegekhez: négyen fordultak felénk, ráadásul ketten úgy, hogy ugyanannak a gyűjteménynek két különböző szakaszát tárták fel. Számításaimba beletartozik a városi hálózat részeként tevékenykedő két ámkönyvtár (ez valójában három dolgozat, mert az egyikről ketten is írtak), valamint a kettős funkciójú iskolai és gyermekkönyvtár.

Már ez a felsorolás is sejteti, hogy a hallgatók szembeötlő módon előnyben részesítették a közelmúltat. Negyven olyan dolgozatot olvastam, amely teljes egészében vagy túlnyomórészt 1952 utáni fejleményeket taglalt, és ez bizony több mint nyolcvan százalékos hányad (81,63%). Ennek elsődleges oka véleményem szerint az időbeli közelség: a forrásbázis könnyebben elérhető és áttekinthető, a korábbi tanulmányok közvetlenebbül hasznosíthatók, a hallgató sokszor személyes emlékeire, élményeire is támaszkodhat stb. Az érdeklődés ilyen irányú eltolódását még inkább erősíti, ha azt is észrevételezzük, hogy több szerző napjainkig haladt, sőt – és erre más vonatkozásban még vissza kívánok térni – éppen az utóbbi évek történéseire összpontosította figyelmét. A korábbi korszakokról, legfeljebb a tizenkilencedik század utolsó harmadáig visszanyúlva kilenc dolgozat (18,37%) készült. Öten a mai közkönyvtár közvetlen elődjének vagy elődjének múltját kutatták, hárman a hajdani olvasóköri és egyleti könyvtárak történetét választották. Egyikük az utóbbiak és a mai községi könyvtár történetét szerves egységben szemlélte, ráérezve, hogy közöttük valamiféle belső – ha más nem: funkcionális – összefüggés, folytonosság van. Egy hallgató – hangsúlyoznám: mindössze egy hallgató – arra vállalkozott, hogy egy könyvtáros, név szerint a győri Bay Ferenc munkásságát mutassa be. Számomra alig-alig érthető ez a biográfiai távolságtartás, az életrajzi megközelítés ugyanis lehetőséget adna arra, hogy egy-egy könyvtár múltjának ne csak az objektív tényeit ismerjük meg, hanem azt a semmi mással nem pótolható emberi, érzelmi többletet, azt a kemény erőfeszítést is, amellyel elődeink megteremtették, kifejlesztették és viszonylag magas színvonalra emelték a hazai közművelődési könyvtárugyet. Az ódzkodást csak piciny mértékben ellensúlyozta, hogy némelyik dolgozatban egy-egy miniportré erejéig a jelesebb könyvtáralapítók vagy könyvtárosok is felbukkantak. Különösen tartózkodtak a hallgatók az egyes személyek megítélésétől, inkább csak általánosságban, név nélkül emlegették – igaz, többnyire tisztelettel – őket.

Ha már érintőlegesen utaltam az időhatárokra, ejtsünk szót egyéb kronológiai problémákról is. Előfordul, hogy a dolgozat túlságosan nagy időtávot ölelt fel, ennél fogva túlságosan vázlatos, sőt itt-ott felületes. Egy másik gond a záró határ meghúzósa: többször esetlegesnek tűnik, hogy mikor hagyták abba az időrendi áttekintést, vagyis nem indokolták ezt (olykor nem is igen indokolható). Sok fejtörést okozhat a belső periodizáció, aminek két alapvető oka lehet. Egyrészt a

korszak- és szakaszhatárok országosan sem tisztáztak, e tekintetben nincs közmegegyezés; másrészt az országos, a megyei és a helyi fejlemények nem mindig esnek egybe. Ebből fakad aztán, hogy néha a hallgató erőltette a könyvtártörténeti összefoglalásokban talált határvonalakat, és nem vette észre, hogy az adott településen másként alakultak a dolgok, azaz némi csúszással vagy éppen előbb zajlottak a fontos események: pl. az adott településen egy könyvtár építése sokkal inkább szakaszhatár lehet, mint egy köztörténeti tény.

A közkönyvtárak múltjáról írt vizsgadolgozatok – nagyon kevés kivétellel – messzemenően megfeleltek annak a követelménynek, hogy eredeti forrásokban megbívó adatokat tárjanak fel. Jóleső érzéssel állapítható meg az is, hogy a források kezelése szintén megfelelő, a hallgatók túlnyomó többsége hozzáértően értelmezte a fellelt információkat. Rendkívül gazdag tényanyagot sikerült összegyűjteniük, igyekeztek a külső szemlélő előtt is bizonyítani, hogy a könyvtári kultúra végváraiban milyen figyelemre méltó, áldozatos tevékenység folyt és folyik. Meglátásom szerint egyetemünk kezdeményezésének ez a legfőbb tartalmi és gyakorlati hozadéka, és már önmagában is indokolttá, sőt sikeressé teszi az alkalmazott módszert.

A közreadott útmutató elvárásainak eleget téve a hallgatók általában egyidejű forrásokhoz nyúltak, gyakran aprólékos adatfeldolgozást végeztek. Levéltári iratcsomókat bogarásztak át, már-már feledésbe merült beszámolókat, vizsgálati jelentéseket, leltárkönyveket, beiratkozási naplókat stb. néztek át, élő szemtanúkat kérdeztek meg. Némelyek még a korabeli helyi vagy megyei újságok közleményeit is átböngészték. Egy hallgató a járási könyvtári híradó cikkeire is hivatkozott, újból ráirányítva a figyelmet erre a kevésbé becsült és immár végleg megszűnt kiadványtípusra. Ismételten és ismételten kiderült, amit egyébként eddig is sejtettünk, hogy a negyvenes-ötvenes évek fordulójáról vajmi kevés forrás maradt fenn, az akkori kútfők – néhány szerencsés hely kivételével – esetlegesen, hézagosan. Ahogyan haladunk időben előre, úgy bővült a források köre és növekedett a mennyiségük; ekkor viszont egyre inkább az ésszerű válogatás okozott gondot. Voltaképpen a források között említendő a korábbi könyvtár- és helytörténeti feldolgozások, köztük a kéziratok munkák, pl. a szakdolgozatok, amelyeket szintén sűrűn forgattak. Sokkal bátoralanabban hasznosították az ún. országos segédleteket, különösen feltűnő a Magyar Minerva hat kötetének csaknem teljes mellőzése.

Külön is szólni kell a statisztikai adatok kezeléséről. Minekutána a követelményekben ezt kiemelttem, a hallgatók általában közöltek statisztikai tényeket, rendszerint szépen, formásan táblázatokba szedve. Ezek többsége kísérő szöveg nélkül is beszédes, néhol azonban hiányzott az odakívánczó magyarázat. Ennél nagyobb probléma, hogy a táblázatok nem egyszer függelékbe kerültek, vagyis inkább a pusztaszemléltetés funkciójára kárhoztatták őket ahelyett, hogy a szöveg megfelelő részénél helyezték volna el. Kevesen jöttek rá, hogy a sorszámozott táblázatokra is lehet utalni a dolgozat fő részében. Néha a közbeiktatott tabelláknál is előfordul, hogy tartalmilag nincs összhang az adatsorok és a szöveges leírás között.

Ezekkel a megjegyzésekkel már át is tértem a feldolgozás metodikai tapasztalataira. A színvonalasabb munkákban gondosan felvázolt településtörténeti háttér-rajz látható, vagyis pontos választ kapunk arra a kérdésre, hogy a szóban forgó könyvtár milyen társadalmi, gazdasági, kulturális környezetben működött. Máshol csak ennek szándékával találkoztam. Téves elképzelés az is, amikor az indulásra, tehát az alapítás előzményeire, körülményeire, legfeljebb még egy-két esztendőre

korlátozták a helytörténeti tudnivalókat. Helyeselhető viszont, ha a település könyvtári kultúrájának előzményeiről és mindenkori jelenéről is szóltak. Nagyon jó megoldás – három ízben is éltek vele –, hogy a zenei részleg történetét a város zenei fejlődésébe ágyazva tárták elénk.

Szinte mindegyik szerző három tárgykörre koncentrált a feldolgozás közben. Az egyik a könyvtár ún. kerettörténete: létrehozása, működésének feltételei (ideértve a pénzügyek és a személyzet alakulását is), az esetleges funkcióváltozások (pl. községi könyvtárból járási, a járásiból városi lett). A másik az állomány gyarapodása és összetételének módosulásai. A harmadik az olvasók száma, megoszlása és az olvasószolgálati forgalom. Kétségtől ezek azok a területek, amelyek egy-egy könyvtár arculatát, sajátosságait megszabják, meghatározzák. A konkrét tárgyalás során már becsúsztak kisebb-nagyobb hibák. Talán leggyakoribb, hogy az állományadatokat elsődlegesen a dokumentumfélések szerint csoportosították. Holott sokkal kifejezőbb az alapvetően kronologikus elrendezés, mert így az is nyomon követhető, hogy a különböző dokumentumtípusok mikor és milyen mértékben kaptak helyet a gyűjteményben, hogyan változott egymáshoz való viszonyuk. Az egyik dolgozatban például a statisztikai adatok tükrében szemléletesen rajzolódott ki az audiovizuális információhordozók fokozatos térhódítása a nyolcvanas-kilencvenes években. Másfajta gond, hogy az állomány összetételének vizsgálata – mondhatni hagyományos módon – megrekedt a csoportos leltárkönyvek adatainak egyszerű átvételénél; a mélyebb analízistől mindenki visszariadt, ami a beadási határidő szorítása miatt érthető, de hosszabb távra tervezett kutatás esetében alapkövetelmény lehet. Érdekes tünet az is, hogy bár több szemügyre vett könyvtár korábban járási központ is volt, a járási könyvtár történeti problematikáját még csak meg sem pendítette senki. Hasonló módon elkerülte a hallgatók figyelmét a körzeti könyvtárak szerepe. Alighanem tudatosan tartózkodtak a megyeszékhelyek városi könyvtárainak újra alapításával kapcsolatos kérdések taglalásától, az ilyen intézményeknél is megelégedtek a tények pusztá regisztrálásával. Ezek a kiragadott példák is jelzik, hogy az országos fejlődéstendenciák, a mindenkori könyvtárpolitikai célkitűzések, a szakmai viták, a jogszabályok, az irányelvek helyi hatásának vizsgálata általában elmaradt vagy tétova. Pedig csaknem mindig szükség lenne az országos háttér következetes felvillantására, mert bizonyos lokális jelenségeket ezáltal világosabban, könnyebben lehetne értelmezni. Néha azért sikeres próbálkozásokat is láthattam. Az elszántabbak és a tájékozottabbak még nemzetközi kitekintésre is vállalkoztak.

Talán az írásban kiadott és élőszóban kifejtett követelmények is közrejátszhattak abban, hogy a hallgatók igyekeztek érvényesíteni a történeti szemléletet. Ez leginkább két törekvésben nyilvánult meg. Egyrészt abban, hogy előnyben részesítették a kronologikus tárgyalásmenetet, vagyis megkísérelték folyamatukban bemutatni a történéseket. Másrészt mérlegelték a mindenkori társadalmi, gazdasági, politikai és kulturális körülményeket, lehetőségeket. Mindazonáltal itt is voltak kifogásolható megoldások. Miután a választott témák jelentékeny hányada a közelmúlt eseményeit öleli fel, sőt nem egyszer időben elhúzódik napjainkig, viszonylag sokszor előfordult, hogy a történetiség szempontja háttérbe szorult, és a jelen állapot megismertetése vált dominánssá. Szélső véglet erre, amikor a dolgozat több mint egyharmada egy nemrég elfogadott szabályzat aprólékos bemutatása, csaknem szó szerinti idézése. A másik tipikus gond az összehasonlító módszer bátortalan alkalmazása

vagy mellőzése, a befelé fordulás. Csak kevesen éreztek rá, hogy a más településekkel vagy más megyékkel való összevetés sokat segít az egyedi színek, a helyi sajátosságok felmutatásában, segít válaszolni a „mitől más?” kérdésre.

A helyi könyvtárak történetének feldolgozottsága és a forrásfeltárás jelenleg olyan stádiumban van, amikor a vizsgadolgozatok egyetlen elfogadható műfaji kerete az értekezés. Ezt pontosan érzékelték a levelező hallgatók is, mert csupán egy valaki tett bizonytalan és sikertelen próbát az esszé-stílus hangvételére, mégpedig lényegtelen, sőt a tartalomtól idegen elemek beemelésével. A különféle forrásokból összegyűjtött – és mint céloztam rá: impozáns – tényanyagot tárgyilagos szemlélként, korrekten, de többnyire leíró szinten foglalták frásba. Néhányan nem elégedtek meg az információk regisztrálásával, egyéni véleményüket is kifejtették és dokumentálták, netán korábbi tévedéseket igazítottak helyre az általuk felderített levéltári vagy más dokumentumok alapján. Ritkább a tények mérlegelése, a források kritikai kezelése, a történetek vagy a szándékok értékelése. Nagyon pozitív jelenségnek, ezért kiemelendőnek tartom, hogy napjaink politikai szlogenjei, publicisztikai frázisai a történelmi események jellemzésekor csak elvétve köszöntek vissza a dolgozatokban, és akkor is inkább csak fogalmazásbeli pongyolaságnak, mint tudatos állásfoglalásnak minősíthetők. Öröndetes, hogy az érzelmi kötődés – amely lehet lazább vagy szorosabb, de mindenképpen érzékelhető – sokat oldott a tapasztalatlan szerzőknél gyakran kísértő szárazságon. Egyszóval a levelező hallgatók sosem közömbös kívülállóként, hanem együttérző utódként vagy rokonszenvező kortársként, esetleg cselekvő alanyként közeledtek a régebbi vagy a mostani történésekhez.

Mint minden kutató, így a levelező hallgatók számára is komoly dilemma, hogy a feltárt anyagot hogyan, milyen szerkezetben rendezzék el. Természetesen eleve azt javasolom, hogy a történelmi témák esetében rendszerint a leghelyesebb az időrendi szerkezetet választani, mert így mutatható be leginkább a fejlődés íve, leginkább így érzékeltethető a könyvtár belső fejlődésének menete. Hosszabb időtávnál viszont indokolt lehet a további tagolás, tehát alperiódusok kialakítása. A kronologikus szerkezet előnye még, hogy az előzmények, illetve az előretekintés a későbbi évekre, évtizedekre szervesen illeszthető a tárgyalásmenetbe. Többen rádöbbsentek arra is, hogy rövidebb időszaknál vagy egy-egy alperióduson belül üdvös a tematikus bontás. Vitatható, sőt a témák függvényében kárhoztatható az a megoldás, amikor az elsődleges rendező elv a munkaágak szerinti tagolás. Ilyenkor ugyanis nem válnak el az intézmény fejlődésének különböző szakaszai, a tematikus szerkezet töredezettséghez vezet, a könyvtár életéről vázolt kép szétesik. Ezen valamelyest enyhíthetett volna egy részletes kronológiai táblázat, amelynek egyébként is helye lehet a dolgozatban, ha többlet-információkat tartalmaz, de hát ennek összeállítására nem akadt vállalkozó.

Bár a követelmények között ott szerepel az összegzés igénye is, csak elvétve olvashattam a dolgozatok végén igazi, a főszövegen túlmutató summázatot. A többség az összefoglalást vagy erőltette, tehát újat nem mondott, vagy odavetette, azaz nem érlelte ki, vagy egyszerűen elfelejtette. A döntő okot abban látom, hogy rendszerint nem maradt kellő idő és energia erre a részfeladatra. És innen mindjárt el is jutunk egy másik tanulsághoz. Jelesen ahhoz, hogy a kutatómunkát mindig, tehát az egyetemi vizsgadolgozat elkészítésekor is célszerű megtervezni, ütemezni. Mindenekelőtt elvégezni az előzetes tájékozódást, amikor felmérjük a téma feltártságát, forrásbázisát, képet kapunk az országos helyzetről stb., azaz meg tudjuk ítélni, hogy a

rendelkezésre álló néhány hónap elegendő-e a rokonszenvesnek hitt feladatra, illetve milyen korlátozásokra, szűkítésekre lesz szükség. Ezután ütemtervet kell készíteni az anyaggyűjtésre és a megírásra, és – amiről gyakran elfelejtkeznek – a korrigálásra, a pótlásokra stb.

Könyvtár szakos hallgatók munkáival szemben fokozott elvárás a hivatkozási apparátus megfelelő minősége. Összességében meglehetősen vegyes a kép. Némelyek kifogástalanul, a hazai történeti, könyvtártörténeti irodalomban megszokott módon és színvonalon hivatkoztak, igazi jegyzeteket írtak. Megint mások – noha alapkövetelmény lenne – egyáltalán nem készítettek vagy csak imitálták a hivatkozásokat, olykor még a táblázatok forrásait vagy az idézetek lelohelyeit sem jelölték. Nem az a baj, hogy nem egységes a hivatkozási technika, hiszen végső soron bármelyik változat jó, ha az azonosításhoz, a visszakereséshez szükséges adatokat közli és következetesen jár el. Baj viszont, ha a hivatkozások hiányosak és/vagy pontatlanok: például az oldalszámokat nem tüntették fel, a levéltári jelzeteket helytelenül használták, az orális forrásaikat nem nevezték meg stb. Számosan bizonytalanok abban, hogy hol és mikor kell hivatkozni; pl. nagyon gyakran a mondandó szinte kiált a forráshely után, ám azt mégis hiába keressük. Még ennél is szomorúbb, hogy egyik-másik dolgozatban – noha csekély kivétellel gyakorló könyvtárosokról van szó! – a felhasznált irodalom listája sem hibátlan. (Többnyire ugyanazoknál, akik nehezen birkóztak a hivatkozásokkal is.) Leginkább a bibliográfiai leírások szabályszerűsége bírálható: az adathiányok, az analitikus leírás rossz formája stb. Máskor áttekinthetetlen szerkezetben sorolták fel a műveket. Kisebb, ám valós probléma, hogy a hivatkozások és az irodalomjegyzék olykor egymástól függetlenül készültek, vagyis nem harmonizáltak.

Végül néhány gondolat a dolgozatok megfogalmazásának módjáról és a formába öntésről. E téren egyaránt vannak jó és kevésbé jó tapasztalataim. Külalakját tekintve szinte mindenki műves gépiratot adott be, amihez most már nagy segítséget nyújt a számítógépes szövegszerkesztő. Kevesebb a műgond a szövegezésnél, és a stíláriis megformálás sem mindig elég csiszolt. Néha bosszankodva javítottam nyelvhelyességi torzulásokat és – urambocsá! – helyesírási hibákat. Miért teszem és mondom el mindezt? Két oka is van. Az egyik az, hogy közben véleményt írok egy-egy munkáról, azt fontolgatom, lehet-e belőle szakdolgozat. Azaz témája, forrásanyaga, a hallgató érdeklődésének intenzitása olyan-e, hogy megszabott időn belül, más tennivalók mellett a záróvizsgáig tovább fejleszthető igényesebb, részletesebb tanulmányá. Többször igennel feleltem a magam elé állított kérdésre, és javasoltam a megkezdett kutatás folytatását. Jó néhányan örömmel bólintottak, hiszen megszabadultak a szakdolgozati téma-választás nyűgétől, és járt úton poroszkálhattak tovább. A másik indíték az, hogy szerencsére minden esztendőben születtek olyan értékes vizsgadolgozatok, amelyek akár változatlanul is, de inkább némi átalakítással (rövidítéssel, kiegészítéssel), javítással nyomtatásban is közzétehetőek, azaz a szakma nyilvánossága elé bocsáthatók. Országos és megyei szaklapokban már több ilyen közlemény napvilágot látott. Talán ezek a publikációk is igazolják, hogy egyetemünk e sajátos számonkérési módja, amelynek néhány metodikai tanulságáról most szoltam, nem érdektelen, és méltó a figyelemre, érdemes a folytatásra.

Bényei Miklós